

התנועה העברית בזמושץ'

בזמושץ' נמצאו תמיד בכל הזמנים הרבה יהודים חובבי עברית, שהצטיינו בידיעותיהם בה ופעלו למען שגשוגה.

כידוע, עורך "המליץ" צדבויס נולד בזמושץ' וי. ל. פרץ כתב את יצירותיו הראשונות בעברית. זמושץ' כעיר ההשכלה היתה נודעת בכל רחבי ארץ פולין. העובדה שנחום סוקולוב שלח את בנו ללמוד בגימנסיה הממשלתית בזמושץ' וללמוד עברית אצל המשכיל הידוע חודק (שעבר לאחר זמן לוורשה והיה הצנזור הרשמי מטעם הממשלה לספרות עברית ויידיש) - מעידה על עצמה. נמצאו תמיד יחידים שהקימו חדרים מודרניים פרטיים כמו המלמדים המודרניים: גודיל, חיים בריסקר ואחרים, שלימדו את תלמידיהם תנ"ך, דקדוק, היסטוריה יהודית. החדרים האלו היו הסנוניות הראשונות בתנאי זמנם במערכת החינוך המודרני, עד שבשנת 1909 נוסד ב"ס ציבורי בשם "חדר מתוקן" שבתכניתו: לימוד השפה לפי שיטת "עברית בעברית" וגם חלק ניכר של לימודי חול. בין המחזיקים של בית-ספר זה היו: צבי הנדלסמן, צבי חיים גליבטר, יעקב יוסף שניאורסון, זושה פולק, גדליה הופמן ואחרים. המורים הראשונים היו: שלום ויינר, צבי חיים גליבטר, אנשין, רוזנבלום, קלמן אנגלשטין ואחרים. לחדר הזה היו הרבה מתנגדים מבין האדוקים שהכריזו מלחמת-מצוה באפיקורסים, ובכל זאת החזיק מעמד, התפתח וגידל את הדור לעברית והקנה ערכי התרבות העברית המתחדשת לנוער בעירנו. עם פרוץ המלחמה העולמית הראשונה בשנת 1914 נסגר בית הספר, כי המורים, יחד עם פליטים רבים מעירנו, היגרו לרחבי רוסיה.

בשנת 1916 הוקמו ע"י הסת' "צעירי ציון" שיעורי ערב לעברית עם כיתות למתחילים ומשתלמים ובשנת 1917 התקיימו שיעורי-ערב עבריים גם ע"י הסתדרות ה"מזרחי". מורי השיעורים היו יוסף צ'סלר, צבי חיים גליבטר, וינשטיין, ויטלין, אנשל סובול ואחרים.

בשנת 1917 נוסד ע"י ה"מזרחי", ביזמתו של מרדכי יוסף ברונפלד, ב"ס דתי-לאומי "יבנה" שבו חונכו הרבה מהנוער היהודי בעירנו ברוח התרבות העברית המסורתית והמתחדשת. ב"ס זה נתקיים עד שנת 1923.

בשנת 1918 חזר מרוסיה שלום ויינר ובהדרכתו ובעזרת הסת' "צעירי ציון" נפתח ב"ס עברי "קדימה", שהרבה מבין חברי התנועה הציונית בעירנו לכל זרמיה קיבלו בו את הכשרתם העברית והלאומית.

בזמן הזה התנהלה עבודה תרבותית מסועפת ע"י מורי שיעורי-הערב ובתי-הספר העבריים: שלום ויינר, יוסף צ'סלר, צבי חיים גליבטר. נערכו כל מיני הופעות בשפה העברית כמו: הרצאות, נשפי תרבות, משפטים ספרותיים שהשפיעו בהרבה לקירוב הלבבות של הדור הצעיר לשפה העברית וספרותה.

בשנת 1922 נוסדה בעירנו ביזמת קבוצת נוער ע"י הסת' הנוער הציונית "ציונים צעירים" אגודת "חובבי שפת עבר" שפתחה את הספרייה העברית הציבורית הראשונה בעירנו. בין היוזמים היו: אברהם פכר, שמואל הכטמן, מרדכי לסטיקזון, שמואל שמורק, משה רובינשטיין, אהרן יוסף ואהל, ברל אידלסברג, חיים פרידמן, יוסף קסטנברג, שמואל דולכר, אהרן מילר, אהרן קופלמן, אברהם וכטר ואחרים.

הספריה הזאת, פרי פעליהם של נערים בגיל 16-18, התפתחה משנה לשנה וריכזה סביבה את כל הנוער הצמא לספר עברי, ערכה נשפים עבריים, שהטביעו את חותמם על התפתחות התנועה העברית בעירנו. הספריה הגיעה לשיא התפתחותה בשנים 1924-1926 כאשר הועד החדש בהרכב הה"ח שמואל הכטמן, מנחם זילברשטיין, משה שלם, צבי אלבוים, מלכה רוך, אברהם פכר, יעקב מנדלאיל, ניגש לפעולה מאומצת רבת היקף והצלחה להגדיל את מספר הספרים עד יותר מאלף. בזמן הזה השיגו את הרשיון הרשמי מטעם השלטון תחת השם "ספריה עברית ציבורית ע"ש דוד פרישמין" שנתן להם את האפשרות להרחבת האמצעים הכספיים של הספריה. ערכו נשפים, הגרלות, ימי פרח, והפעילו הרבה מבין הנוער הציוני לעבודה להגדלת הכנסותיה של הספריה. אז נרכשו ספרים מההוצאות החדשות כמו כל הספרים שהופיעו בהוצאת "שטיבל" וכו'. בחדר הקריאה של הספריה נמצאו כל כתבי העת העבריים, שבועונים, ירחונים, כמו "השלוח", "התקופה" ועוד. על יד הספריה נוצר חוג עברי שהתכנס כל שבוע לשיחות על נושאים שונים בשפה העברית.

עם קוראי הספריה נמנו הרבה משכילים אפילו ממתנגדי הציונות. בשנים האחרונות צומצם חוג הפעילים סביב הספריה, ירד מספר הקוראים, נדלדלו אמצעי הכספיים והספריה נטלטה מדירה לדירה עד שמצאה את תיקונה בבנין החדש שהוקם לבית ספר "תרבות" בעירנו.

בית ספר "קדימה" התפתח משנה לשנה והכיל 7 כיתות מלאות, בהשיגו זכויות ממשלתיות. משנת 1930 ניכרה בו ירידה באשמת ההורים שהתחילו להתנכר לחינוך העברי בהסתגלם לרוח "התכליתיות המדומה": לשלוח את ילדיהם לבתי-ספר זרים. הורים רבים התחילו לדרוש לימוד כמה מקצועות בשפה הפולנית. מספר התלמידים ירד ובית-הספר נאבק עם קשיים כספיים גדולים. אולם הוסיף להתקיים רק תודות למאמציו של המנהל שלום ויינר ובעזרת העסקנים הציונים לייביש לויין ומרדכי וגשול.

העובדה שלבית הספר הזה היה צביון מקומי, מבלי להישען על הארגונים המרכזיים של התנועה העברית בפולין, היה גם למכשול בדרך התפתחותו בשנים האחרונות.

בשנת 1936 התרכזו סביב בית הספר עסקנים מחוגי הסתדרות "הציונים הכלליים" ומפלגת העבודה הציונית "התאחדות" והכניסו את בית הספר לרשת בתי הספר העבריים "תרבות" בפולין. בית-הספר הזה, שסבל בשנים האחרונות מחוסר תכנית עברית מוסכמת והיה נתון ללחצם של חלק מהורי התלמידים שרצו למעט את דמותו העברית, קיבל את תכנית הלימודים של כל בתי הספר מיסודה של "תרבות" ויצא לדרך-המלך של מעוף והתפתחות.

בין העסקנים שהקדישו את מרצם למען קיום בית ספר עברי "תרבות" בעירנו החל משנת 1935 נמנו: מרדכי וגשול, אהרן שלפרוק, דוד דולכר, זימרמן, שמואל ברגר, משה שלם, איתמר ארליך, אשר זגן, יוסף דיקלר, ירוזלימסקה ואחרים. המנהלים האחרונים של ב"ס "תרבות" היו רובינס וקפלן.

במגרש של הקהילה היהודית, שעליו הוקם, הודות לנדבותו של הנדבן יצחק מרגלית, בנין לגימנסיה היהודית (עם שפת הלימודים הפולנית) - הוקצה הודות למלחמתם העקשנית של העסקנים הציונים גם מקום בשביל ב"ס "תרבות". בשנת 1938 ניגשו להרחיב את הבנין ולהוסיף קומה עליונה למען קליטת התלמידים החדשים שנתוספו משנה לשנה לב"ס "תרבות" בעירנו.

גל-הדמים שעבר על יהודי פולין החל משנת 1939 שם קץ למאמצים להשלמת הבנין לבית-ספר "תרבות" בזמושץ'.